

Zagrożenia dzieci i młodzieży

związane z używaniem internetu

Szymon Wójcik – Fundacja Dajemy Dzieciom Się

Spis zagadnień

- 275 Wprowadzenie
- 276 Jak dzieci i młodzież korzystają z internetu?
- 278 Kontakt dzieci i młodzieży ze szkodliwymi treściami
- 280 Treści pornograficzne online z udziałem małoletnich
- 282 Uwodzenie dzieci online
- 284 Seksting
- 286 Przemoc rówieśnicza w internecie (cyberprzemoc)
- 288 Problemowe używanie internetu
- 289 Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w internecie
– opinie i postawy rodziców
- 291 Podsumowanie
- 292 Bibliografia

Wprowadzenie

Ważnym obszarem, w którym dzieci i młodzież mogą być narażone na krzywdzenie, jest przestrzeń internetu. Od wielu lat zwraca się uwagę na dużą rolę środowiska online w życiu młodych ludzi, jednak w dobie pandemii dla wielu z nich, pozbawionych na ponad rok dostępu do stacjonarnej szkoły, internet stał się jedynym polem aktywności społecznej (por. rozdział *Sytuacja dzieci i młodzieży w kontekście doświadczeń pandemii COVID-19*). Zwiększyło to zainteresowanie rodziców, nauczycieli i opinii publicznej potencjalnymi zagrożeniami związanymi z długotrwałym funkcjonowaniem w środowisku online.

Bezpieczeństwo w internecie to obszar złożony i niejednorodny. Zagrożenie dotyczą bowiem dostępnych w nim treści, niebezpiecznych kontaktów i interakcji w obrębie grupy rówieśniczej. Najbardziej znana jest typologia opracowana na potrzeby największego europejskiego projektu badawczego dotyczącego zagrożeń dla dzieci online – *EU Kids Online* (Livingstone i in., 2011), adaptowana także przez polskich autorów (por. Pyżalski, 2012; Włodarczyk, 2013). Opiera się ona z jednej strony na trzech poziomach interakcji w sieci (odbiór treści [*content*], nawiązywanie kontaktów [*contact*] i własna aktywność [*conduct*]), a z drugiej – na trzech obszarach tematycznych zagrożeń: seksie, agresji i naruszaniu innych wartości (takich jak zdrowie czy szacunek dla drugiego człowieka). Po dekadzie badań typologię tę rozszerzono do wersji 4C, dodając wymiar *contract*, czyli kwestię wyzyskiwania, przede wszystkim komercyjnego, przez podmioty instytucjonalne, takie jak globalne korporacje (Livingstone i Stoilova, 2021). Miało to związek ze zmianami samego internetu, który na przestrzeni ostatnich lat w coraz większym stopniu ulega monopolizacji przez nielicznych globalnych graczy i w którym pojedynczy użytkownik jest poddawany coraz większej kontroli. Ten ostatni obszar jest w rodzimym piśmiennictwie poruszany stosunkowo najrzadziej i z nielicznymi wyjątkami nie doczekał się jeszcze wyczerpujących opracowań.

Tabela 1. Typologia zagrożeń dla dzieci online (*4C's classification*)

	Seks	Agresja	Inne wartości
Treści (<i>content</i>) – dziecko jako odbiorca treści	Pornografia, przekazy seksualizujące, opresyjne komunikaty dotyczące wyglądu ciała	Treści ukazujące przemoc, treści rasistowskie, nienawistne	Dezinformacja, fałszywe wiadomości, treści nieadekwatne do wieku i in.
Kontakty (<i>contact</i>) – dziecko jako odbiorca działań dorosłych	Uwodzenie (<i>grooming</i>), wykorzystywanie seksualne	Nękanie, <i>stalking</i> , nadmierna kontrola	Perswazja ideologiczna lub manipulacja i in.
Zachowania (<i>conduct</i>) – dziecko jako uczestnik działań rówieśniczych	Seksting, <i>sextortion</i> , agresja seksualna	Agresja elektroniczna, <i>cyberbullying</i> (cyberprzemoc)	Udział w szkodliwych grupach online, np. samookaleczających się, i in.
Kontrakty (<i>contract</i>) – dziecko jako strona nieuczciwych umów	Seksualne serwisy streamingowe	Oszustwa (<i>scams</i>), <i>phishing</i> , kradzież tożsamości, włamania	Hazard, nieuczciwy marketing i in.

Źródło: oprac. własne na podstawie: Livingstone i Stoilova, 2021.

W artykule omówiono zagrożenia online dla dzieci i młodzieży, na których najczęściej koncentrują się zarówno praktycy, jak i teoretycy. Choć w większości pokrywają się one z obszarami wyróżnionymi w cytowanej typologii, to częściowo poza nią wykraczają. Będą to kolejno:

- kontakt ze szkodliwymi treściami (pornografią, przemocą i in.),
- treści pornograficzne online z udziałem małoletnich (*child sexual abuse materials*, CSAM)¹,
- wykorzystanie seksualne dzieci online (*grooming*),
- seksting (przesyłanie intymnych zdjęć lub filmów),
- przemoc rówieśnicza online (cyberprzemoc),
- problemowe używanie internetu (nadużywanie internetu).

Celem rozdziału jest prezentacja najnowszych danych dotyczących każdego z tych zagadnień, w szczególności pozwalających na oszacowanie ich skali (tam, gdzie to możliwe, także na tle międzynarodowym). W opracowaniu wykorzystano najnowsze dostępne badania, aby pokazać możliwie aktualny stan wiedzy w każdym z prezentowanych tematów. Omówienie poszczególnych zagrożeń poprzedzono częścią dotyczącą ogólnego korzystania z urządzeń cyfrowych przez dzieci i młodzież. Na końcu artykułu przytoczono także dane dotyczące postaw i działań rodziców w obszarze bezpieczeństwa dzieci.

Jak dzieci i młodzież korzystają z internetu?

Według danych Eurostatu w roku 2021 dostęp do internetu miało 92% polskich gospodarstw domowych, co odpowiadało średniej europejskiej (Eurostat, 2022a). Dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) uzupełniają te informacje o to, że wśród gospodarstw z dziećmi do lat 15 poziom dostępu do internetu był jeszcze wyższy

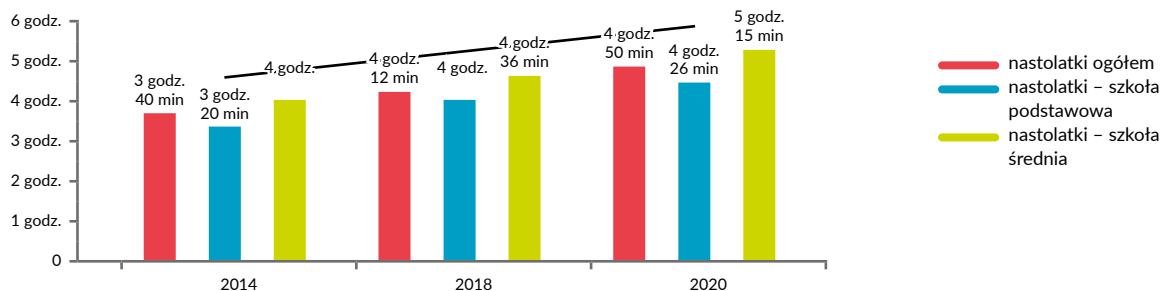
i wynosił 99,5%. Można więc powiedzieć, że jest to w tej chwili najbardziej „demokratyczne” medium, dostępne dla młodych ludzi ze wszystkich klas i warstw społecznych. Dodatkowo jest to internet dobrej jakości, gdyż według tych samych źródeł 99% gospodarstw z dziećmi korzysta z łącza szerokopasmowego (GUS, 2020).

Statystyki publiczne potwierdzają również, że młodzi ludzie są grupą najintensywniej korzystającą z internetu (regularne korzystanie deklaruje 99,2%) oraz mającą stosunkowo najwyższe kompetencje cyfrowe w porównaniu ze starszymi grupami (GUS, 2020). W ostatniej dekadzie radykalnie zwiększyła się również dostępność internetu mobilnego (głównie za pośrednictwem smartfonów). Według Eurostatu w 2019 r. w najmłodszej badanej grupie wiekowej (16–24 lat) korzystanie z internetu mobilnego w Polsce wynosiło 93% (średnia unijna: 94%), podczas gdy w 2012 r. było to zaledwie 46% (Eurostat, 2022b). Daje nam to obraz młodych ludzi, którzy niemal bez wyjątku mają zarówno domowy, jak i mobilny dostęp do sieci. Również według badań ankietowych prowadzonych wśród dzieci w wieku 12–17 lat w 2018 r. (Makaruk i in., 2019) na smartfonach i telefonach komórkowych z internetu korzystało ponad 97% tej populacji (na laptopach: 76,5%). Badacze wyróżniają też podgrupę użytkowników „tylko mobilnych”, którzy jedynie incydentalnie korzystają z internetu stacjonarnego (Pyżalski i in., 2019).

Dokładne określenie średniego czasu spędzanego w sieci jest ze względów metodologicznych trudne, ale autorzy badania *Nastolatki 3.0* w edycji z 2020 r. oszacowali je na średnio 4 godz. 50 min w dzień powszedni i 6 godz. 10 min w weekendy. Co istotne, w tym badaniu odnotowało istotny trend wzrostowy od 2014 r. (wyk. 1). Warto dodać że co dziewiąty nastolatek (11,5%) deklaruje, że jest aktywny w sieci przez ponad 8 godz. dziennie, a co szósty (16,9%) – korzysta intensywnie z niej po godz. 22 (Lange, 2021).

1 Treści pornograficzne z udziałem małoletnich zostały wyróżnione jako osobne zjawisko z powodu szczególnej szkodliwości dla dzieci pod względem zarówno kontaktu z takim treściami, jak i ryzyka związanego z wykorzystaniem małoletnich do tworzenia takich materiałów.

Wykres 1. Szacunkowy dobowy budżet czasu na korzystanie z internetu przez nastolatki w latach 2014, 2018 i 2020

Źródło: Lange, 2021.

Opisując korzystanie młodych ludzi z urządzeń ekranowych, odnosimy się zazwyczaj do kryterium łącznie poświęcanego na to czasu. Warto jednak przyjrzeć się bliżej konkretnym, najpopularniejszym kategoriom zastosowań tych urządzeń – zarówno w kontekście korzyści, jak i zagrożeń:

1. **Oglądanie filmów.** Jedną z najczęstszych aktywności online wśród młodzieży jest oglądanie filmów. Codziennie lub prawie codziennie robi to 72% nastolatków, a co najmniej raz w tygodniu – 92% (Makaruk i in., 2019). Osiemdziesiąt osiem procent nastolatków wskazuje YouTube jako najpopularniejszy serwis, z którego korzystają w sieci. Oglądane tam filmy to zarówno rejestrowane przez amatorów klipy, jak i profesjonalne, komercyjne produkcje filmowe. Największą popularnością wśród dzieci i młodzieży cieszą się materiały udostępniane w serwisie YouTube przez popularnych nadawców (youtuberów).
2. **Serwisy społecznościowe i komunikacyjne.** Z serwisów tego typu korzystają również niemal wszystkie nastolatki. Według badania przeprowadzonego dla Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS) w 2021 r. 96% nastolatków korzysta z portali społecznościowych co najmniej raz dziennie (23% deklaruje że robi to *przez cały dzień / stale*, a dalsze 40% – *kilka razy dziennie*). Najpopularniejszy był tu ciągle Facebook (89%), drugie miejsce zajął Instagram (68%) a podium zamykał TikTok (64%), wyprzedzając Snapchat (51%; FDDS, 2021). Należy jednak pamiętać, że trendy popularności serwisów zmieniają się dość dynamicznie. Ponadto mimo wyznaczonej w regulaminach większości portali granicy wieku użytkowników na 13 lat powszechnie korzystają z nich również młodsze dzieci.
3. **Granie online.** Granie jest jedną z atrakcyjniejszych, a co za tym idzie najpopularniejszych form spędzania czasu przed ekranami przez młodych ludzi. Dotyczy to coraz młodszych dzieci. Gry są dostępne na smartfonach, tabletach, komputerach i konsolach do gier, takich jak PlayStation czy

Xbox. Duża część gier jest udostępniana bezpłatnie, co sprzyja dostępności tej formy rozrywki. Większość popularnych gier działa online i polega na rywalizacji lub współpracy z innymi graczami. Według cytowanych już badań z 2019 r. codziennie lub prawie codziennie w gry wieloosobowe online gra 29% nastolatków, natomiast przynajmniej raz w tygodniu – 48%. Warto zaznaczyć, że w przypadku tej aktywności występują duże różnice między dziewczynami, które grają mniej, a chłopcami, wśród których popularność tej formy rozrywki jest znacznie wyższa.

Kontakt dzieci i młodzieży ze szkodliwymi treściami

Najstarszym i najbardziej podstawowym ryzykiem związanym z korzystaniem z zasobów sieci przez dzieci i młodzież jest kontakt z nieodpowiednimi dla nich treściami, których szkodliwość wynika z wywoływania negatywnych emocji lub promowania niebezpiecznych zachowań (Polak, 2014). Do tych treści zalicza się przede wszystkim pornografię oraz materiały ukazujące przemoc i zachęcające do zachowań szkodliwych dla zdrowia (np. używania narkotyków) lub autodestrukcyjnych (samookaleczenia, samobójstwa itp.). Wszystkie te materiały mogą w przypadku dzieci negatywnie wpływać na ich rozwój emocjonalny, poznawczy i społeczny (por. Livingstone i Smith, 2014; Valkenburg i in., 2016; Villani, 2001). W szczególności kontakt z pornografią może prowadzić do wczesnego podejmowania zachowań o charakterze seksualnym oraz zwiększać przyzwolenie na nawiązywanie przypadkowych kontaktów seksualnych ryzyko angażowania się w inne ryzykowne zachowania w tej dziedzinie, takie jak posiadanie wielu partnerów, używanie podczas seksu substancji psychoaktywnych czy uprawianie seksu analnego. Co więcej, zaobserwowano zależność między intensywnym oglądaniem pornografii a stosowaniem przemocy seksualnej (Lim i in., 2016).

Od strony prawnej w Polsce prawnie zabronione jest prezentowanie treści pornograficznych małoletniemu poniżej 15 lat (art. 200 § 3 Kodeksu karnego [kk]). W większości przypadków przepisów tych nie da się jednak wyegzekwować ze względu na ulokowanie internetowych

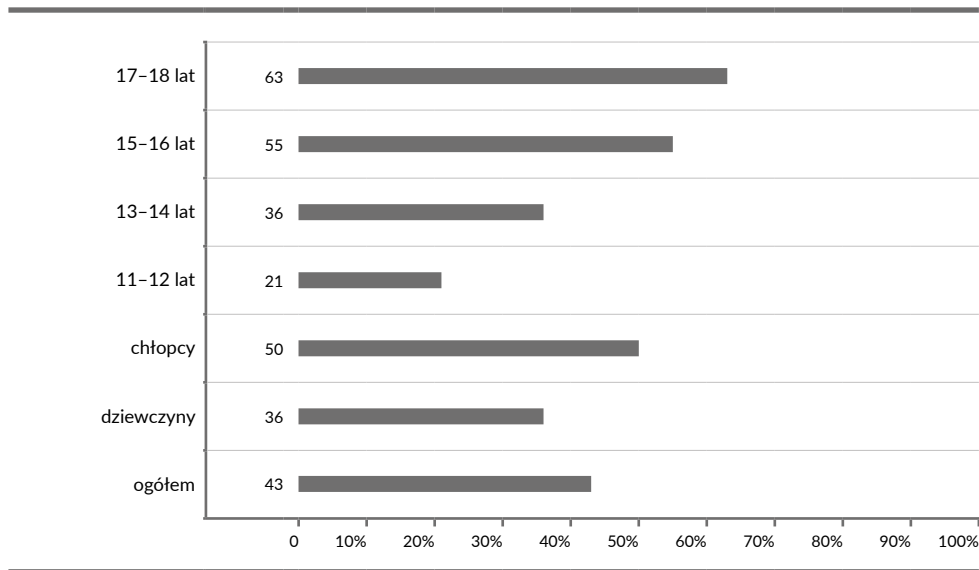
serwisów pornograficznych poza Polską. W praktyce dostęp małoletnich do takich treści jest więc niezabezpieczony lub obwarowany jedynie komunikatem z informacją, że są to treści dla dorosłych. Jeszcze gorzej zazwyczaj zabezpieczone są materiały przedstawiające brutalną przemoc i inne treści szkodliwe. Chociaż duże serwisy w rodzaju YouTube mają w regulaminach zapisy obligujące do zabezpieczenia dostępu do takich treści, to w praktyce obowiązek ich oznaczania spoczywa na użytkownikach, a nie na serwisie.

Dane badawcze z różnych źródeł pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że dzieci i nastolatki w Polsce stosunkowo często mają kontakt ze szkodliwymi dla nich treściami. Dokładny pomiar skali tego problemu jest trudny z kilku powodów. Po pierwsze, w badaniach ankietowych niektórzy młodzi ludzie mogą nie chcieć lub wstydzić się przyznać, że mieli z taką zawartością kontakt. Po drugie, w różnych badaniach różnie definiuje się takie treści (por. Jones i in., 2012; Livingstone i in., 2011).

W 2017 r. FDDS na zlecenie Ministerstwa Zdrowia przeprowadziła badania ankietowe na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie dzieci i młodzieży ($N = 3943$) pt. *Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią* (Makaruk i in., 2017). Wykazano w nich, że 43% dzieci i nastolatków w wieku 11–18 lat miało kontakt z materiałami pornograficznymi i seksualizującymi. Im starsza grupa wiekowa, tym skala kontaktu z pornografią była większa – w grupie 15–16 lat było to już 55%, a w grupie najstarszej (17–18 lat) – 63%, a więc niemal dwie trzecie populacji (wyk. 2). Dodatkowo w tej ostatniej grupie aż 50% respondentów, którzy mieli kontakt z takimi materiałami, miało go co najmniej raz w tygodniu (można więc nazwać ich regularnymi użytkownikami). Ponadto aż 22% wszystkich młodych internautów w wieku 13–18 lat oglądało materiały pornograficzne zawierające treści o charakterze agresji słownej i fizycznej. Wynik ten był zbliżony dla dziewczyn i chłopców. Badania potwierdziły także, że oglądanie treści pornograficznych może nieść za sobą negatywne skutki psychospołeczne, a także zachęcać młodych ludzi do podejmowania ryzykownych zachowań seksualnych. Osoby, które kiedykolwiek miały kontakt z pornografią, trzy razy częściej otrzymują nagie lub półnagie zdjęcia (seksting), a także

pięć razy częściej je wysyłają. Wykazano także, że ci z młodych internautów, którzy codziennie korzystają z dostępu do pornografii, dwukrotnie częściej odbywają wczesną inicjację seksualną (tzn. zanim ukończą 15 lat).

Wykres 2. Kontakt z materiałami pornograficznymi lub seksualizującymi w ciągu ostatniego roku według płci i wieku (11–17 lat)

Źródło: Makaruk i in., 2017.

W innych badaniach FDDS w 2018 r. (Makaruk i in., 2019) zebrano dane o deklarowanym kontakcie z siedmioma kategoriami szkodliwych treści przez młodzież w wieku 12–17 lat w ciągu roku poprzedzającego badanie. Ponad połowa ankietowanych (54,4%) przyznała się do kontaktu z takimi treściami. Niemal jedna trzecia (31,8%) miała kontakt z treściami zawierającymi rzeczywiste sceny okrucieństwa i przemocy, a po ok. jednej czwartej – z treściami na temat samookaleczeń (26,1%), treściami pornograficznymi (25,2%)² i mową nienawiści (23,9%). Na kolejnych miejscach znalazły się treści propagujące zaburzenia odżywiania (19%), pokazujące sposoby popełniania samobójstw (15,8%) oraz zachęcające do używania narkotyków (8%). Co istotne, odnotowano bardzo duże różnice związane z płcią. Chłopcy częściej trafiali na treści pornograficzne, natomiast dziewczyny miały większy kontakt z pozostałymi sześcioma kategoriami szkodliwych treści. Największe różnice dotyczyły treści związanych z zachowaniami autodestrukcyjnymi (samookaleczanie, samobójstwa, zaburzenia odżywiania).

2 Jest to znacząco niższy odsetek niż w cytowanym wcześniej badaniu (Makaruk i in., 2017), co można wyjaśnić tym, że w tym przypadku ankietowanych pytano skróto i wprost o „materiały pornograficzne”, natomiast w badaniu Makaruk i in. respondentom przedstawiano opisowo, o jaki typ materiałów chodzi.

”

Obcy mężczyzna rozsyła moje nagie zdjęcia moim znajomym. Sama mu je przesłałam, ale teraz on mnie szantażuje i chce więcej. Bardzo się tym stresuję, nie mogę spać w nocy i czuję, że to wszystko moja wina. Boję się powiedzieć o tym rodzicom.

*Dziewczyna, 16 lat
Z telefonów i maili do 116 111
– telefonu zaufania dla dzieci
i młodzieży*

Tabela 2. Kontakt młodzieży (12–17 lat) ze szkodliwymi treściami w ciągu ostatniego roku (%)

	Okrucieństwo i przemoc	Sposoby samookaleczenia się	Treści pornograficzne	Zachęcające do nienawiści i dyskryminacji	Propagujące zaburzenia odżywiania	Sposoby popełniania samobójstwa	Zachęcające do narkotyków
Ogółem	31,8	26,1	25,2	23,9	19,0	15,8	8,0
Dziewczyny	33,9	35,9	19,8	26,0	29,4	21,6	9,6
Chłopcy	29,2	14,0	31,8	21,4	6,2	8,7	6,0

Źródło: Makaruk i in., 2019.

W badaniach *EU Kids Online Polska 2018* bliżej przyjrano się kwestii kontaktu młodzieży z tzw. mową nienawiści. Polega ona na przypisywaniu szczególnie negatywnych cech pewnym grupom społecznym, przede wszystkim takim, do których przynależność jest „naturalna”, a nie z wyboru, lub wzywaniu do dyskryminujących działań wymierzonych w te grupy (Nijakowski, 2008). Spośród ankietowanych nastolatków w wieku 11–17 lat prawie jedna trzecia (31%) potwierdziła, że w ciągu ostatniego roku widziała w internecie nienawistne komentarze skierowane „przeciwko określonym ludziom lub grupom ludzi, np. muzułmanom, imigrantom, Żydom, Romom, dalszych 29% nie umiało odpowiedzieć na to pytanie, a tylko 40% odpowiedziało, że nie miało kontaktu z takimi treściami. W tym samym badaniu 8,7% respondentów uznało, że sami byli ofiarami nienawistnych komentarzy związanych z narodowością, językiem, kolorem skóry, religią czy wyglądem (w badaniu nie pytano o orientację seksualną, ale można też było zaznaczyć *inne powody*; Pyżalski i in., 2019).

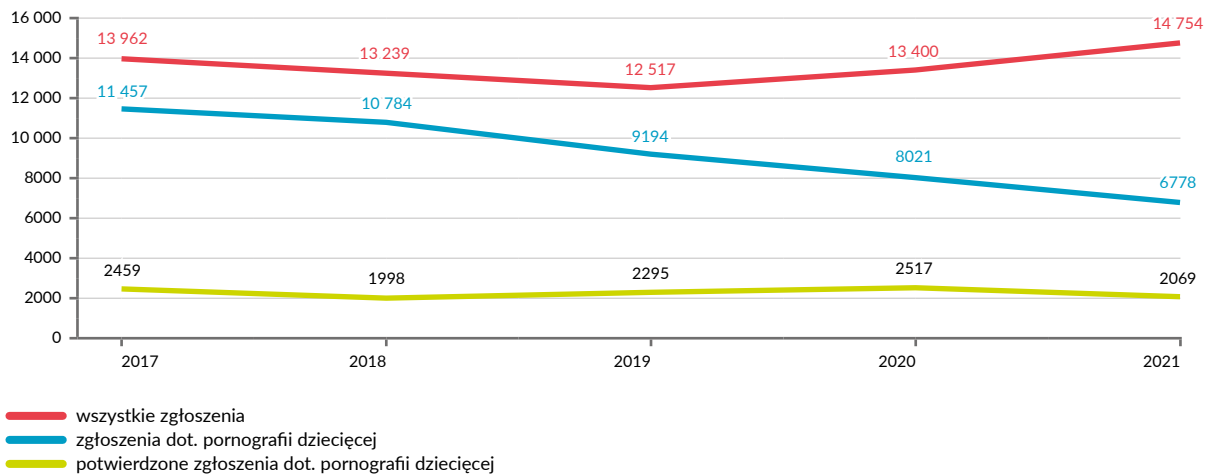
Treści pornograficzne online z udziałem małoletnich

Produkcja i rozpowszechnianie treści pornograficznych z udziałem małoletnich to globalny proceder przestępczy ścigany w większości państw świata. W Polsce karane jest produkowanie, utrwalanie, sprawozdanie, rozpowszechnianie, prezentowanie, przechowywanie, uzyskiwanie dostępu oraz posiadania treści pornograficznych z udziałem małoletniego (art. 202 § 3–4c kk).

Chociaż w polskim prawie brakuje ścisłych definicji pornografii dziecięcej, to Unia Europejska definiuje ją jako „wszelkie materiały ukazujące dziecko uczestniczące w rzeczywistych lub symulowanych zachowaniach o wyraźnym seksualnym charakterze lub wszelkie przedstawienia organów płciowych dziecka w celach głównie seksualnych” (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r.), a definicję tę potwierdził także polski Sąd Najwyższy (Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 2020 r., sygn. V KK 655/19).

Ekspertki zajmujący się tym problemem postulują również, aby zamiast przyjętego w polskiej debacie publicznej terminu *pornografia dziecięca* stosować sformułowanie „materiały przedstawiające wykorzystanie seksualne dzieci” (*child sexual abuse materials, CSAM*). Ma to na celu podkreślenie, że tego typu materiały stanowią de facto filmowy lub fotograficzny zapis aktu przemocy seksualnej skierowanej przeciwko dzieciom. Wyróżnia się dwa podstawowe zagrożenia związane ze zjawiskiem pornografii dziecięcej w internecie – wykorzystywanie dzieci do produkcji filmów i zdjęć pornograficznych oraz narażenie najmłodszych na kontakt z takimi treściami.

Wykres 3. Zgłoszenia i stwierdzone incydenty dotyczące pornografii dziecięcej w zespole Dyżurnet.pl w latach 2017–2021

Źródło: Dyżurnet.pl, 2022a.

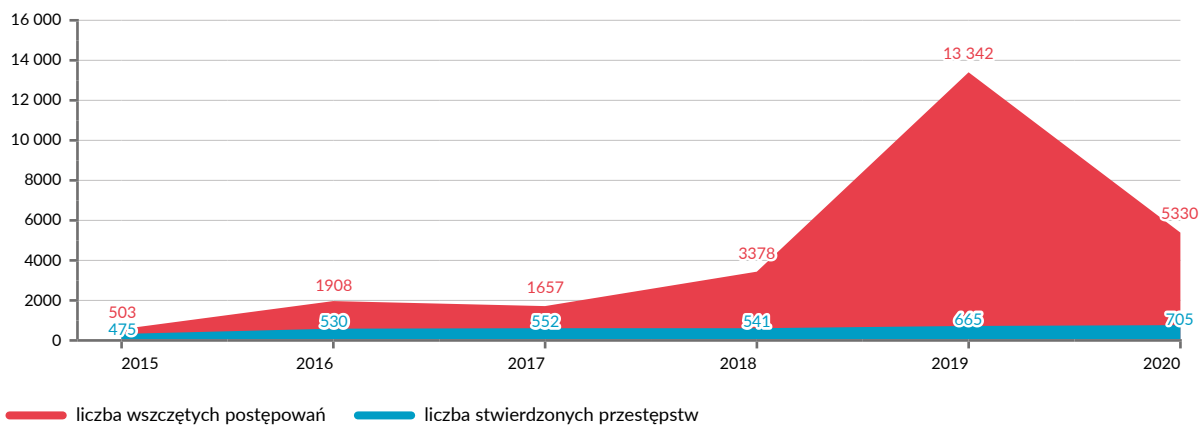
W 2015 r. projekt Dyżurnet.pl prowadzony przez Naukową i Akademicką Sieć Komputerową przyjął od internautów niemal 15 tys. zgłoszeń nielegalnych treści, z których 6778 dotyczyło materiałów pornograficznych z udziałem dzieci i z czego aż 2069 zostało faktycznie potwierdzonych jako treści nielegalne. Punkt kontaktowy Dyżurnet.pl odnotowuje dość stabilny trend pod względem zarówno liczby zgłoszeń, jak i potwierdzonych przypadków materiałów pornograficznych z udziałem dzieci (choć udział tej kategorii w ogólnej liczbie zgłoszeń maleje; wyk. 3). W ostatnich latach nasilają się problemy z zabezpieczeniami technicznymi nielegalnych materiałów poprzez użycie tzw. stron maskujących lub sieci TOR (tzw. *darknet*) Podejmując interwencję prawną, zespół każdorazowo ustala lokalizację serwera z nielegalnymi materiałami. Najczęściej mieszczą się one w Rosji, Holandii i Stanach Zjednoczonych, a niemal nigdy (2%) nie znajdują się na polskich serwerach. W stosunku do treści znajdujących się na polskich serwerach lub dotyczących polskich obywateli zespół Dyżurnet zgłasza incydenty do Biura do Walki z Cyberprzestępczością Komendy Głównej Policji (145 przypadków w 2021 r.). W innych przypadkach możliwe jest zgłoszenie do właściwego organu w ramach międzynarodowej sieci INHOPE, której częścią jest Dyżurnet (1975 przypadków), lub kontaktowanie się bezpośrednio

z administratorami i moderatorami (281 przypadków) bądź serwisami hostingowymi (51 przypadków; Dyżurnet.pl, 2022a).

Ze statystyk policyjnych wynika także, że z roku na rok rośnie liczba przestępstw związanych z pornografią. W roku 2020 ogólna liczba stwierdzonych przestępstw z art. 202 kk (obok produkcji i rozpowszechniania pornografii dziecięcej obejmuje on tworzenie pornografii z użyciem przemocy lub zwierząt, a także udostępnianie pornografii małoletnim lub osobom, które sobie tego nie życzą) wyniosła 5330. Jest to bardzo duża liczba, ale w roku 2019 była ona jeszcze większa, bo wynosiła 13 342. Jeśli dodamy do tego jeszcze 3378 przestępstw stwierdzonych w 2018 r., można podsumować, że ogółem w latach 2018–2020 stwierdzono łącznie więcej przestępstw z art. 202 kk niż przez poprzednie 19 lat, czyli w latach 1999–2017 (KGP, 2022a; wyk. 4). Chociaż wyjaśnienie tak dużego wzrostu statystyk wymagałoby głębszych analiz, to można jednak założyć, że wiąże się to przede wszystkim z wyższą wykrywalnością tych przestępstw. Można też zastanawiać się, czy spadek liczby postępowań w 2020 r. nie był anomalią wynikającą z trudności funkcjonowania organów wymiaru sprawiedliwości podczas pandemii COVID-19.

Wykres 4. Liczba postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych z art. 202 kk w latach 2015–2020

Źródło: oprac. własne na podstawie KGP, 2022a.

Uwodzenie dzieci online

Uwodzenie dzieci w internecie (często określane angielskim terminem *grooming*) można zdefiniować jako szczególnie rodzaj relacji online między dorosłym a dzieckiem w celu wykorzystania seksualnego. Może ono przybierać różne formy – od zmuszania do oglądania materiałów pornograficznych przez wyłudzenie intymnych materiałów od dziecka lub zmuszanie go do rejestrowania takich zdjęć bądź nagrań po fizyczny kontakt seksualny podczas umówionych spotkań (Wojtas, 2013).

Uwodzenie dzieci online jest jednym z poważniejszych zagrożeń, którego obawia się wielu rodziców. Według badań CBOS (2018) niebezpiecznych kontaktów, w tym narażenia się na ataki pedofilów lub nakłaniania do prostytucji, obawia się 43% rodziców (i jest to najczęściej wymieniane ze wszystkich zagrożeń dla dzieci online). Łatwość komunikacji online i możliwość nawiązania kontaktu z dzieckiem przy zachowaniu złudnego poczucia bezpieczeństwa sprawiają, że potencjalnie niemal każde dziecko korzystające z sieci może stać się ofiarą takiego działania.

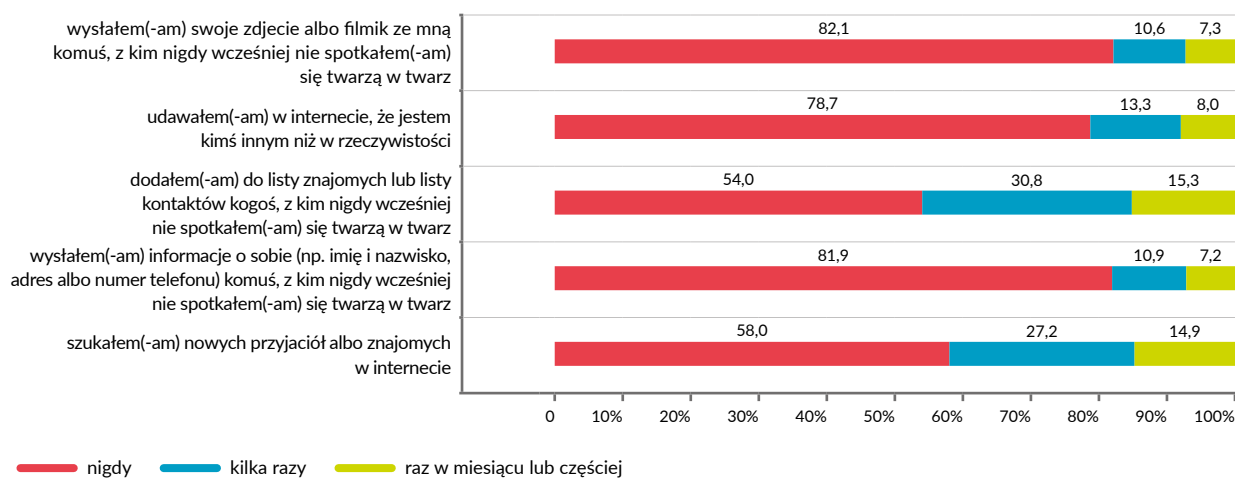
Z uwagi na drażliwość tematu i stosunkowo niską skalę problemu w większości badań prowadzonych wśród młodych internautów nie pyta się wprost o doświadczanie prób uwodzenia w sieci. Zamiast tego oceniana jest kwestia spotkań z osobami poznanymi online, co pokazuje

potencjał zagrożenia *groomingiem*. W najnowszych badaniach *Nastolatki 3.0* (Lange, 2021) przeprowadzonych wśród uczniów szkół podstawowych (klasa 7) i ponadpodstawowych (klasa 2) ogółem niemal jedna czwarta badanych nastolatków (14,1%) przyznała, że zdarzyło im się spotkać bezpośrednio z osobą dorosłą poznaną w internecie (odnotowano spadek w stosunku do analogicznych badań z lat 2014 i 2016). Tych, którzy to robili, dopytano kogo poinformowali o spotkaniu – w 38% byli to rodzice, 25% – koledzy, 5% – rodzeństwo, 4% – inni dorośli, a aż w 24% badani nie powiedzieli o tym nikomu. Wynika z tego, że ok. 3,4% polskich nastolatków spotykało się z dorosłymi poznanymi w sieci, nie informując o tym nikogo.

Więcej ryzykownych zachowań związanych z poznawaniem nieznajomych uwzględniono w polskiej edycji badania *EU Kids Online 2018* (na próbie dzieci w wieku 9–17 lat). Największy odsetek badanych przyznawał się do szukania nowych przyjaciół i znajomych w internecie, rzadziej badani deklaruowali przesyłanie internetowym znajomym swoich zdjęć, filmów lub danych (wyk. 5). W tych samych badaniach 44% uczestników przyznało się do kontaktu z nieznajomymi w internecie, a 52% z nich spotkało się z nimi osobiście (co oznacza, że spotkało się 23% wszystkich młodych ludzi). Dla 30% spośród tych, którzy się spotkali, było to zdarzenie nieprzyjemne. Podobną skalę

zjawiska deklarowali też rodzice pytani w 2018 r. przez CBOS – 21% z nich wiedziało o tym, że ich dzieci spotykały się z kimś poznanym przez internet.

Wykres 5. Interakcje z nieznanymi w internecie (częstość zachowań w roku poprzedzającym badanie)

Źródło: Pyżalski i in., 2019.

Chociaż przeprowadzono stosunkowo niewiele badań, które bezpośrednio poruszały kwestię uwodzenia dzieci online, to pytanie o nią znalazło się w *Ogólnopolskiej diagnozie skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci* przeprowadzonej przez FDDS w 2018 r. na reprezentatywnej próbie dzieci w wieku 13–17 lat (CAPI, N=882). Na pytanie, które brzmiało „Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić Cię do zachowań o charakterze seksualnym?”, odpowiedziało twierdząco 9% respondentów, a 5% – przyznało, że zdarzyło się to w roku poprzedzającym badanie. Problem dotyczył znacznie częściej dziewczyn niż chłopców (kiedykolwiek: 13% vs 4%, w roku poprzedzającym badanie: 7% vs 3%) i nastolatków starszych niż młodszych. Okazało się także, że znacznie częściej sprawcą był mężczyzna niż kobieta (Włodarczyk i in., 2018). Dane te są niezwykle cenne ze względu na to, że była to przeprowadzona według tej samej metodologii druga edycja badania z 2013 r. Wykazano znaczny wzrost skali tego zjawiska, ponieważ w 2013 r. kiedykolwiek takie zdarzenie dotyczyło 5,1% nastolatków, a w roku poprzedzającym badanie – 3,3% (Izdebska i Pilarczyk, 2019). Należy dodać, że te odsetki mogą być zaniżone ze względu na złożony charakter zjawiska. Ponieważ sprawcy uwodzenia dzieci w internecie często stosują wyrafinowane strategie manipulacji i oszustw, m.in. udają werbunek do agencji modelek, filmu itp. lub symulują głęboką relację przyjacielską lub romantyczną (por. Dyżurnet.pl, 2022a), kontakt taki nie zawsze i nie w każdej fazie może być odbierany przez dzieci jako „namawianie do zachowań seksualnych”.

”

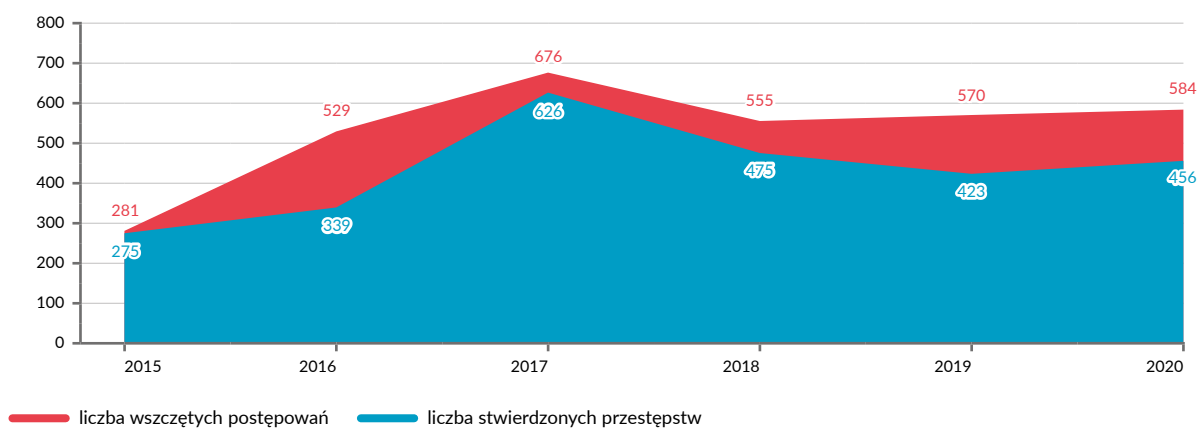
Ktoś pisze w internecie na mój temat nieprawdziwe rzeczy. Ma do tego dostęp cała szkoła i ludzie w to wierzą. Boję się chodzić do szkoły.

*Dziewczyna, 15 lat
Z telefonów i maili do 116 111
– telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży*

Od 8 czerwca 2010 r. składanie dzieciom propozycji seksualnych w internecie oraz wprowadzanie ich w błąd w celu doprowadzenia do spotkania i wykorzystywania seksualnego lub utrwalania treści pornograficznych w sieci stanowią

w Polsce przestępstwo (art. 200a kk). Od tego czasu liczba przestępstw z tego artykułu rosła i w 2017 r. osiągnęła 676 przypadków. W latach 2018–2020 wykrywano rocznie ok. 500 takich przestępstw (wyk. 6).

Wykres 6. Liczba postępowań wszczętych i przestępstw stwierdzonych z art. 200a kk w latach 2015–2020

Źródło: oprac. własne na podstawie KGP, 2022b.

Seksting

Seksting (*sexting*) można zdefiniować jako przesyłanie lub publikowanie intymnych zdjęć za pośrednictwem internetu lub telefonów komórkowych. Materiały takie bywają przesyłane jako „dowód miłości” w związkach lub wykorzystywane jako sposób na zainteresowanie sobą chłopaka/dziewczyny. Chociaż seksting często ma charakter konsensualny i odbywa się za obopólną zgodą, to czasami bywa elementem przemocy seksualnej lub procesu uwodzenia małoletnich przez dorosłych (*grooming*). Ponadto materiały intymne mogą być uzyskane za pomocą podstępów lub nacisku.

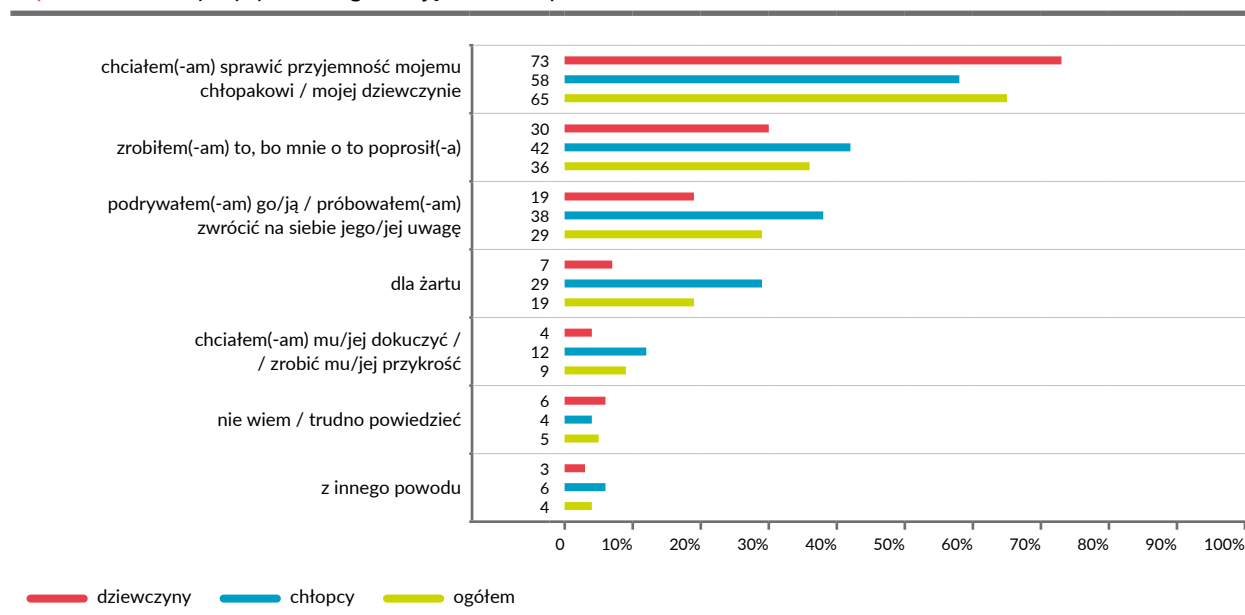
Niezależnie od oceny konkretnych przejawów tego zjawiska w każdym przypadku jest to zachowanie ryzykowne, ponieważ nigdy nie można mieć pełnej kontroli nad raz wysłanym zdjęciem lub filmem. Materiały takie bywają przesyłane dalej, wykradane lub wykorzystywane do szantażowania czy skompromitowania przedstawionej na nich osoby (Wojtasik, 2014). W krajach anglosaskich do języka potocznego weszło sformułowanie *revenge porn*

oznaczające publikowanie w internecie takich zdjęć lub filmów w akcie zemsty (zazwyczaj przez porzuconego partnera). W przypadku osób małoletnich ryzyko jest znacząco większe. Oprócz kwestii kompromitacji czy utraty dobrego imienia w grę wchodzi wtórne wykorzystanie materiałów sekstingowych jako pornografii dziecięcej. Chociaż kwestia od strony prawnej jest złożona, to z pewnego punktu widzenia młode osoby nagrywające same siebie w intymnych sytuacjach wytwarzają materiały, które mogą być zaliczone do pornografii dziecięcej (*self-generated sexual content*; Dyżurnet.pl, 2022b; Katana, 2020).

Najnowsze dane dotyczące skali sekstingu pochodzą z ostatniej edycji cytowanego już badania *Nastolatki 3.0* (Lange, 2021) przeprowadzonego wśród uczniów 7 klas szkół podstawowych i 2 klas szkół ponadpodstawowych w roku 2020. Na pytanie o otrzymywanie „nagich lub półnagich zdjęć” twierdząco odpowiedziało 8,3% badanych, a 2,2% przyznało się do ich wysyłania. Są to wartości dużo niższe niż stwierdzone w edycji tego badania z 2014 r., w którym wynosiły one, odpowiednio, 25,6% i 4,4% (Lange i Osiecki, 2014). Jeszcze wyższe wartości (odpowiednio,

42% i 13%) odnotowano w badaniu FDDS przeprowadzonym w 2017 r. na próbie młodzieży w wieku 15–18 lat, podczas którego pytano o powody wysyłania takich zdjęć. Na pierwszym miejscu znalazła się chęć sprawienia przyjemności swojemu chłopakowi / swojej dziewczynie (65% spośród wysyłających), w następnej kolejności była to odpowiedź na prośbę drugiej strony (36%), forma „podrywu” (29%), żartu (19%) lub dokuczania bądź sprawienia przykrości (9%; wyk. 7). Uświadamia to, że seksting ma wiele aspektów i odbywa się nie tylko w ramach istniejących związków damsko-męskich (Makaruk i in., 2017). O seksting pytano również w przywoływanej już nowej edycji *EU Kids Online* przeprowadzonej w 2018 r. i uzyskano wyniki nieco niższe – spośród badanych 15% otrzymało materiały sekstingowe, a 5% – je wysłało (Pyżalski i in., 2019). W tym badaniu uczestniczyły jednak młodsze osoby (11–17 lat) oraz użyto pytań mogących wzbudzać wątpliwości młodych respondentów³. Rodzi się tu pytanie, jak wyjaśnić tak duże rozbieżności w skali sekstingu? Na pewno rolę odgrywają wiek respondentów (zjawisko jest bardziej rozpowszechnione wśród starszych nastolatków) i sposób sformułowania pytania. Należy także zwrócić uwagę, że jest to temat wrażliwy i istotna może być forma prowadzenia badania. Warto podkreślić, że w badaniu, w którym odnotowano największą skalę sekstingu (Makaruk i in., 2017), zastosowano metodę badawczą zapewniającą uczestnikom maksymalną prywatność i anonimowość, udostępniając im tablety do samodzielnego wypełnienia ankiety, podczas gdy w pozostałych przypadkach była to ankieta audytoryjna.

Wykres 7. Powody wysyłania nagich zdjęć i filmów przez młodzież w wieku 15–18 lat

Źródło: Makaruk i in., 2017.

3 Polska wersja pytania brzmiała „Czy otrzymałeś/aś kiedykolwiek wiadomości związane z seksem”. W odbiorze szczególnie młodszych nastolatków przesyłanie nagich zdjęć niekoniecznie musi być interpretowane jako „wiadomości związane z seksem”.

Przemoc rówieśnicza w internecie (cyberprzemoc)

Opublikowanie intymnych zdjęć bez wiedzy i zgody osoby na nich przedstawionej lub szantażowanie ich upublicznieniem mogą być jednym z przejawów cyberprzemocy, czyli przemocy rówieśniczej w internecie. Dla młodych ludzi jest to istotny problem, który w przestrzeni publicznej jest jednak poruszany rzadziej niż np. kwestia dostępu młodych ludzi do pornografii. Choć zazwyczaj cyberprzemoc jest przywoływana w kontekście przypadków skrajnych (np. nastolatków, którzy nie mogąc wytrzymać gnębienia, podejmowali próby samobójcze), to jednak skala tego typu zjawisk jest ogromna i – mimo że zwykle nie kończą się one tak tragicznie – cechuje się one dużym negatywnym wpływem na dobrostan psychiczny wielu młodych ludzi.

Zjawisko to ma na tyle złożony charakter, że trudno o jego jednoznaczną definicję i precyzyjne określenie jego zakresu. W anglojęzycznej nomenklaturze przemoc rówieśniczą w sieci określa się terminem *cyberbullying*. Choć w Polsce także często używa się tej angielskiej nazwy, to w użyciu znajduje się również – stosowany w niniejszym artykule – termin cyberprzemoc, czyli przemoc z użyciem technologii informacyjnych i komunikacyjnych (internetu i telefonów komórkowych). Badacz zagadnienia Pyżalski (2012), idąc za niektórymi autorami zagranicznymi, rozróżnia z kolei *agresję elektroniczną*, czyli pojedyncze akty przemocy w sieci, i *cyberbullying* (gnębienie, nękanie w sieci), czyli działanie intencjonalne, trwające dłuższy czas, przed którym ofiara nie może się obronić.

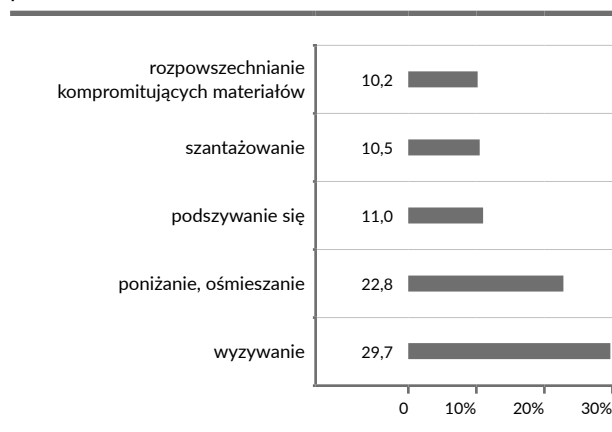
Ofiary cyberprzemocy mogą odczuwać poważne skutki dla zdrowia psychicznego, które obejmują większe ryzyko depresji, wyższą podatność na uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, częstsze doświadczanie problemów z nauką oraz występowanie myśli lub prób samobójczych (UNICEF, 2018). Ponadto wśród częstych następstw *cyberbullyingu* można wymienić lęk społeczny, obniżone poczucie własnej wartości i zaburzenia psychosomatyczne (problemy z odżywianiem lub snem; Pyżalski, 2014).

W przepisach prawnych nie zawarto odrębnej definicji przemocy rówieśniczej w sieci, jednak poszczególne jej formy mogą stanowić delikty prawa karnego i cywilnego.

Zalicza się do nich zniewagę (art. 216 kk), zniesławienie (art. 212 kk), włamanie informatyczne (art. 267 i 268a kk), groźby (art. 190 i 191 kk), nękanie (art. 190a kk) i naruszenie wizerunku dziecka (art. 23 i 24 Kodeksu cywilnego).

Wyniki badań dotyczących przemocy w sieci cechują się dużą rozbieżnością. Skala zjawiska zależy w dużym stopniu od tego, jakie formy agresji uwzględniono w danym badaniu oraz czy chodziło w nim o nękanie jednorazowe czy długotrwałe. We wspomnianych już badaniach *Nastolatki 3.0* z 2020 r. wykazano, że wyzywania w sieci doświadczyła niemal jedna trzecia badanych (29,7%), poniżany lub ośmieszany w sieci był więcej niż co piąty z nich (22,8%), co dziesiąty (11%) – doświadczył podszywania się, a co dziesiąty (10,5%) – był szantażowany. Niemal tyle samo badanych, 10,2%, przyznało, że rozpowszechniono kompromitujące ich materiały w sieci (wyk. 8). W innym niedawnym badaniu przeprowadzonym wśród uczniów klas 4–8 (N = 500) w roku 2020 wykazano nawet wyższą skalę cyberprzemocy – spośród badanych niemal jedna trzecia (32,8%) doświadczyła obraźliwych komentarzy lub „hejtu”, a 36% – otrzymywało obraźliwe wiadomości (Poszwa i Myślińska, 2020).

Wykres 8. Cyberprzemoc w internecie – doświadczenia polskich nastolatków

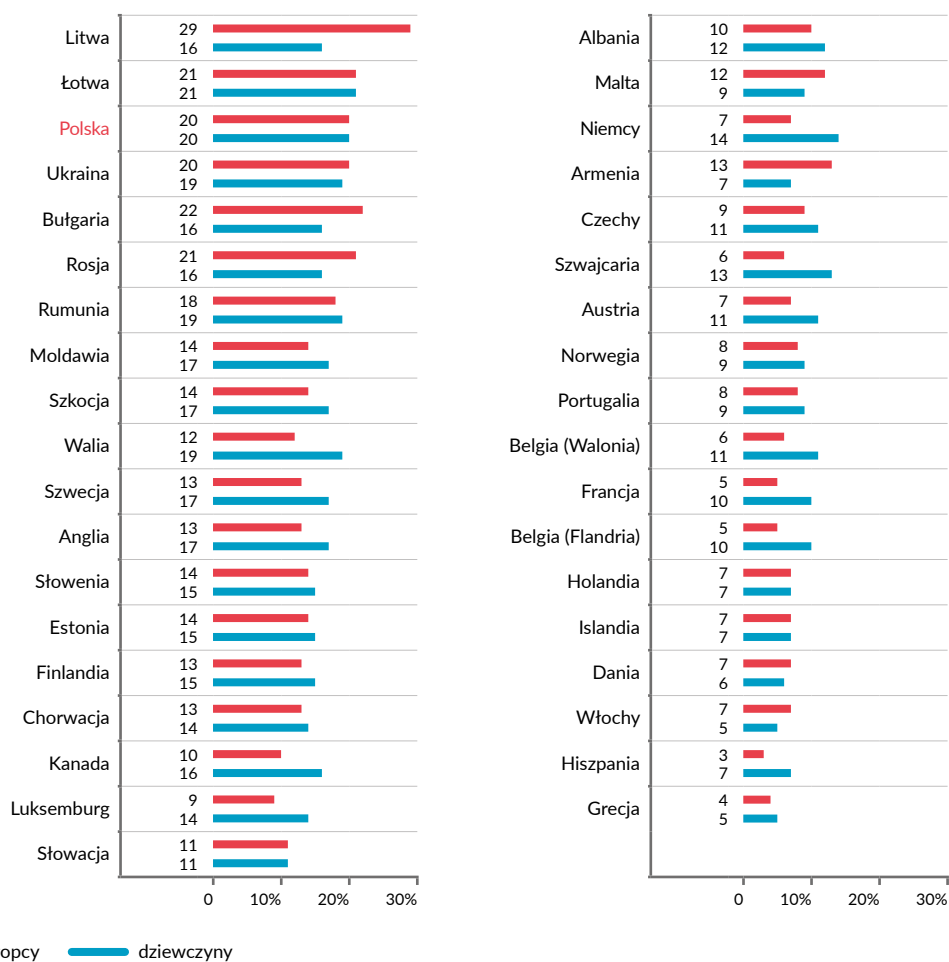
Źródło: Lange, 2021.

Przeprowadzono także międzynarodowe projekty badawcze mające na celu pomiar zjawiska przemocy rówieśniczej online w perspektywie porównawczej. W przywoływanym już badaniu *EU Kids Online* z 2018 r. odnotowano w naszym kraju wskaźnik wiktyimizacji

cyberprzemocą na poziomie 40%, a sprawstwa na poziomie 38%. Te wyjątkowo wysokie wyniki uplasowały Polskę na niechlubnym pierwszym miejscu wśród 16 państw europejskich i znacznie powyżej średniej (wynoszącej, odpowiednio, 14% i 23%; Smahel i in., 2020). Począwszy od edycji 2013/2014 tematykę cyberprzemocy włączono również do międzynarodowego badania WHO *Health Behaviour in School-aged Children* (HBSC), gdzie już wcześniej znajdowały się pytania dotyczące rówieśniczej przemocy fizycznej. W najnowszej edycji realizowanej w 2018 r. (HBSC, 2020) badano odsetki dziewczyn i chłopców w wieku 11, 13 i 15 lat, którzy padali ofiarą cyberprzemocy (definiowanej jako wysyłanie obraźliwych wiadomości lub publikację obraźliwych treści

na czyjś temat) 2–3 razy w miesiącu lub częściej. Chodziło więc o pomiar cyberprzemocy mającej powtarzalny, długotrwały charakter. W Polsce dotyczyło to 17% jedenastolatków, 19% trzynastolatków i 20% piętnastolatków (wyk. 9). Były to na tle międzynarodowym stosunkowo wysokie wyniki, szczególnie dla populacji piętnastolatków, dla której Polska zajęła trzecie miejsce na 44 badane państwa. Należy podkreślić, że w najnowszych edycjach obu badań – zarówno *EU Kids Online*, jak i HBSC – skala problemu cyberprzemocy w Polsce znacznie się zwiększyła. Ponieważ są to bardzo skrupulatnie realizowane projekty badawcze o stałej metodologii jest to istotna przesłanka do stwierdzenia, że problem cyberprzemocy w naszym kraju się pogłębia.

Wykres 9. Odsetek piętnastolatków będących ofiarami cyberprzemocy w wybranych państwach w latach 2017–2018 (%)

Źródło: HBSC, 2020.

Problemowe używanie internetu

Odmiernym zagadnieniem związanym z korzystaniem przez dzieci i młodzież z internetu jest kwestia jego nadużywania. To, że młodzi korzystają z tego medium częściej i intensywniej niż pokolenie ich rodziców (choć te różnice w ostatnich latach się zmniejszają), rodzi wiele obaw dotyczących szkodliwego stanu jego nadużywania.

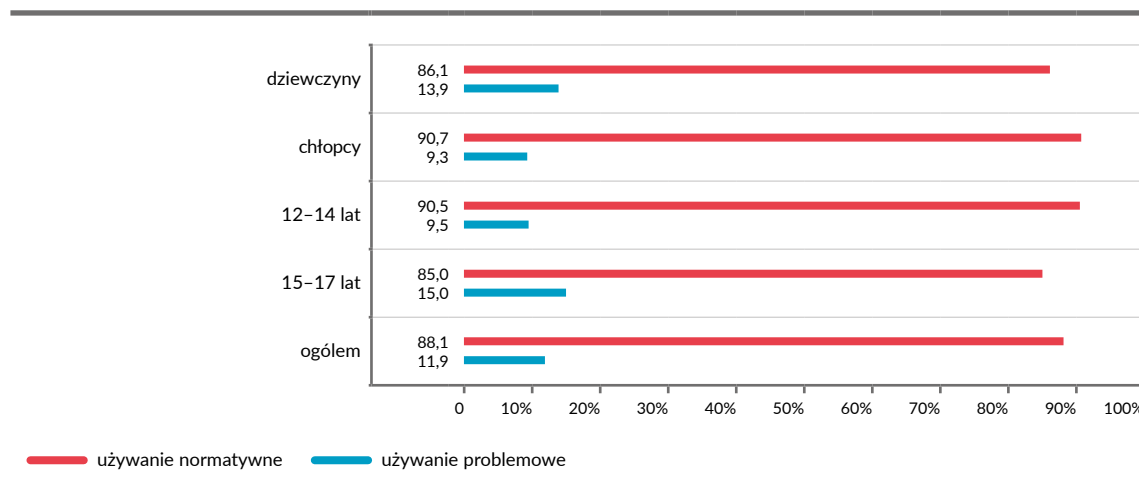
Samo zdefiniowanie zjawiska nadużywania czy uzależnienia od internetu nastęrcza dużych trudności, jako że wśród naukowców zajmujących się tym problemem nie ma zgody, co do jego istoty. Zazwyczaj wpisuje się je w szersze ramy uzależnień behawioralnych (uzależnień od czynności), chociaż zarówno jego dokładna charakterystyka psychologiczna, jak i nazewnictwo bywa przedmiotem kontrowersji. Wielu badaczy unika np. terminu *uzależnienie*, rezerwując go tylko dla substancji chemicznych. Z tego względu w niniejszej publikacji będziemy się posługiwać ogólniejszą kategorią problemowego używania internetu (PUI). Określenie to jest uważane za neutralniejsze i mniej stygmatyzujące, co szczególnie ważne, jeśli mówimy o młodych ludziach, u których problemy te mają często charakter przejściowy (Poprawa, 2012).

Ponieważ trudno prosto zdefiniować to zjawisko, trudno je także zmierzyć. W przeciwieństwie do innych zagrożeń online nie wystarczy bowiem zadać pytania o zaistnienie jakiejś sytuacji. Nie można też odwołać się jedynie do kryterium czasu spędzanego w sieci. Zazwyczaj trzeba posłużyć się specjalnie przygotowanym testem psychologicznym, który składa się z wielu pytań odwołujących się do różnych objawów nadużywania internetu, takich jak zaniedbywanie obowiązków szkolnych lub rodzinnych, symptomy odstawienia, spędzanie online większej ilości czasu niż zamierzona, powracające myśli o internecie itd. (por. Makaruk i Wójcik, 2013; Rowicka, 2018).

W jednym z większych projektów badawczych dotyczących tego zagadnienia – europejskim badaniu EU NET ADB z 2012 r. posłużono się adaptacją testu *Internet Addiction Test* (IAT) autorstwa Young (2016), w którym odpowiadając na wiele pytań dotyczących korzystania z internetu, można uzyskać 0–100 pkt. Respondentów, którzy uzyskali ≥ 70 pkt, sklasyfikowano jako zdradzających objawy nadużywania, a 40–69 pkt – jako należących do grupy ryzyka. W Polsce w badaniu brała udział reprezentatywna próba uczniów 3 klas gimnazjów ($N = 1978$). Wyniki sytuowały nasz kraj w połowie stawki i blisko średniej europejskiej – u 1,3% uczniów występowały objawy uzależnienia od internetu, a 12% – znalazło się w grupie ryzyka. Skala uzależnienia była nieco większa wśród chłopców niż dziewczyn, ale różnice te nie były znaczące (Makaruk i Wójcik, 2013).

Podobną metodologię (ten sam test i kryteria) zastosowano w badaniach powtórzonych w 2018 r. na zlecenie Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych (Makaruk i in., 2019) na reprezentatywnej próbie 1017 uczniów w wieku 12–17 lat. Tym razem nasilone objawy uzależnienia wykazało 0,5% badanych, a 11,4% – znalazło się w grupie ryzyka. Trzeba przy tym pamiętać, że próba obejmowała także młodsze nastolatki, a problem ten w większym stopniu dotyczy młodzieży starszej (wyk. 10).

Wykres 10. Normatywne i problemowe używanie internetu w podziale na płeć i wiek wśród nastolatków w wieku 12–17 lat

Źródło: Makaruk i in., 2019.

Problem PUI badana także w najnowszym badaniu *Nastolatki 3.0* zrealizowanym w 2020 r. w grupie 1733 nastolatków w wieku szkolnym (Lange, 2021). Wykorzystano test E-SAPS18 i stwierdzono, że wysokie natężenie wskaźników PUI dotyczy jednej trzeciej polskich nastolatków, a bardzo wysokie – 3,2%. Odnotowano niewielkie wzrosty w porównaniu z rokiem 2018. Co ciekawe, aż 64% młodzieży zgodziło się ze stwierdzeniem „Myślę, że powinienem/powinnam mniej korzystać z mojego smartfona”, połowa badanych (50%) przyznała, że zdarza im się korzystać z urządzeń ekranowych dłużej niż zamierzali, a 32% – uznało za prawdziwe stwierdzenie „Moje życie byłoby puste bez mojego smartfona”.

Z kolei w polskiej edycji badania *EU Kids Online 2018* (Pyżalski i in., 2019) u respondentów w wieku 11–17 lat stwierdzono następujące codzienne objawy PUI:

- 7,0% – używanie internetu, mimo że nie miało takiej potrzeby,
- 6,4% – odczuwanie nudy podczas braku dostępu do internetu,
- 4,4% – zaniedbywanie znajomych i rodziny z powodu internetu,
- 3,4% – przyznanie, że ilość czasu spędzana w internecie może powodować problem,
- 3,1% – podejmowanie bezskutecznych prób ograniczenia czasu spędzanego online,

- 1,8% – zaniedbywanie posiłków lub snu z powodu internetu,
- 1,4% – konflikty z rodziną lub przyjaciółmi z powodu czasu spędzanego w sieci.

Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w internecie – opinie i postawy rodziców

Aż 80% rodziców dzieci w wieku 6–18 lat obawia się zagrożeń, na jakie ich dzieci mogą natrafić w internecie. Co ciekawe, odsetek wzrósł z 58% w roku 2008 do 74% w roku 2015. Można więc powiedzieć, że upowszechnienie sieci i ogólny wzrost cyfrowych kompetencji, jaki nastąpił w tym czasie, nie uspokoił obaw, a raczej uświadomił, na ilu polach czyhają zagrożenia. Rodzice obawiają się przede wszystkim niebezpiecznych kontaktów (uwodzenia w sieci; 54%) i kontaktu ze szkodliwymi treściami (37%), ale także oszustw i kradzieży danych (25%), hejtu i prześladowań (14%) oraz uzależnienia od internetu (8%; CBOS, 2018).

Co mogą zrobić rodzice, aby ochronić dzieci przed zagrożeniami? Można tu wyróżnić podejście techniczne, czyli stosowanie tzw. narzędzi kontroli rodzicielskich, oraz podejście wychowawcze, czyli rozmowy z dziećmi i ustalanie zasad obowiązujących w domu. Wbrew pozorom zbadanie

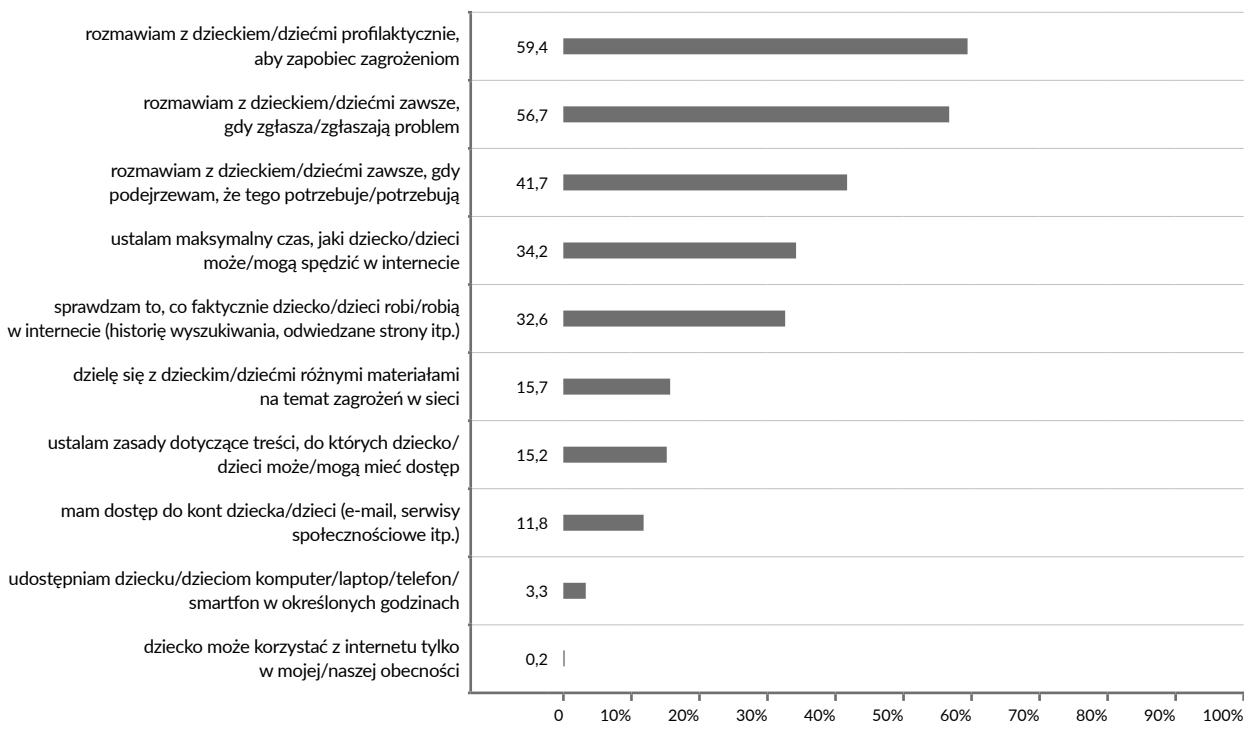
tęgo, jak często opiekunowie stosują poszczególne metody, nie jest łatwe ze względu na społeczne oczekiwanie odpowiednich odpowiedzi.

W badaniach *Nastolatki 3.0* z 2020 r. (Lange, 2021), w części, w której respondentami byli rodzice, pytano o stosowanie filtrów i narzędzi ochrony rodzicielskiej. Zadeklarowało to 26,8% rodziców, ale potwierdziło to jedynie 8,7% młodych ludzi (ale kolejne 22,3% wybrało odpowiedź *trudno powiedzieć*). W badaniu Urzędu Komunikacji Elektronicznej z 2017 r. stosowanie takich narzędzi deklarowało 34,3% respondentów. Wszelkie dane wskazują, że większość rodziców nie stosuje takich rozwiązań. Należy jednak pamiętać, że są one skutecznym zabezpieczeniem głównie w przypadku dzieci młodszych.

W odniesieniu do środków wychowawczych rodzice najczęściej deklarują prowadzenie z dziećmi rozmów profilaktycznych (59,4%) oraz w sytuacjach problemów (56,7%). Około jedna trzecia rodziców (34,2%) twierdzi, że określiła

maksymalny czas korzystania z internetu, a 32,6% – przyznaje, że sprawdza historię wyszukiwania i odwiedzane przez dzieci strony (co swoją drogą jest wątpliwe z punktu widzenia prawa dziecka do prywatności). Tylko 15,2% opiekunów ustaliło z dziećmi zasady dotyczące treści, które mogą oglądać (wyk. 11). Co istotne i niepokojące, aż 30,5% rodziców przyznało, że nie stosuje żadnych zasad i regulacji (a więc także nie prowadzi na ten temat żadnych rozmów). Wśród dzieci, aż 39,9% deklaruje, że w ich rodzinach nie obowiązują żadne zasady (Lange, 2021). Obserwacje te znajdują potwierdzenie także w badaniu z 2018 r., gdzie tylko 53% badanych nastolatków w wieku 12–17 lat potwierdziło, że w ich domu obowiązują jakiegokolwiek zasady. Ponadto jedna czwarta (25,5%) zadeklarowała też, że rodzice nigdy nie rozmawiali z nimi o bezpieczeństwie w internecie, a 23,5%, że opiekunowie nigdy ich nie pytali o to, co robią w internecie ani jakie strony odwiedzają (Makaruk i in., 2019).

Wykres 11. Zasady dotyczące korzystania z internetu przez dzieci stosowane przez rodziców

Źródło: Lange, 2021.

Podsumowanie

Dostęp dzieci i młodzieży do internetu jest tak rozpowszechniony, że obecnie niemal nie ma młodych ludzi, którzy nie korzystaliby z tego medium. W dobie pandemii przestrzeń internetowa stała się dominującym, a często jedynym obszarem aktywności społecznej. Tym ważniejsza staje się kwestia ochrony dzieci i młodzieży przed zagrożeniami w internecie. Zagrożenia są związane z niebezpiecznymi treściami, które można znaleźć w sieci, niebezpiecznymi kontaktami oraz zachowaniami, w które można się zaangażować.

Celem rozdziału był przegląd wyników najnowszych badań dotyczących tych problemów. Analiza pokazuje, że jednym z najpowszechniejszych zagrożeń jest kontakt dzieci i nastolatków z niebezpiecznymi treściami w sieci, w szczególności z pornografią. Niepokojąca jest wyraźna obecność w przestrzeni internetowej materiałów pornograficznych z udziałem małoletnich (przedstawiających seksualne wykorzystanie dzieci), a zjawisko to utrzymuje się co najmniej na stałym poziomie. Dostępne dane

wskazują również na rosący problem uwodzenia dzieci i nastolatków online. Niepokojąca jest również częsta praktyka spotykania się przez młodzież z osobami poznanymi w internecie. Powszechny jest także problem cyberprzemocy – z cyklicznych, międzynarodowych projektów badawczych wynika, że narasta on w czasie i jest wyższy w Polsce niż w większości państw europejskich. Problemowe używanie internetu to kwestia dotycząca bezpośrednio małego odsetka internautów, ale stanowiąca istotne zagrożenie dla ich funkcjonowania społeczno.

Dane pokazują także, że bardzo wielu rodziców nie dysponuje wiedzą na temat zagrożeń internetowych dla dzieci i młodzieży ani nie podejmuje żadnych działań wychowawczych dotyczących tej sfery. Wszystko to prowadzi do wniosków, że przestrzeń internetowa pozostaje obszarem potencjalnie niebezpiecznym dla dzieci i młodzieży. W działaniach edukacyjnych i profilaktycznych powinno uwzględnić się wszystkie zróżnicowane obszary zagrożeń online, tak aby zminimalizować ryzyko związane z funkcjonowaniem najmłodszych w sieci.

Bibliografia

- CBOS. (2018). *Dzieci i młodzież w internecie – korzystanie i zagrożenia z perspektywy opiekunów. Komunikat z badań nr 129/2018*. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Dyżurnet.pl. (2022a). *Raport Dyżurnet.pl 2021*. NASK, Zespół Dyżurnet.pl.
- Dyżurnet.pl. (2022b). *Analiza wyników badania dotyczącego treści intymnych publikowanych przez młodzież*. NASK, Zespół Dyżurnet.pl.
- Eurostat (2022a). *Households – level of internet access*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00134/default/table?lang=en>
- Eurostat (2022a). *Individuals using mobile devices to access the internet on the move*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tin00083/default/table?lang=en>
- FDDS. (2021). *Wpływ korzystania z social mediów na postrzeganie swojego ciała przez nastolatki_ków*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- GUS. (2020). *Społeczeństwo informacyjne w Polsce 2020*. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie.
- HBSC. (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report volume 1. Key findings*. World Health Organisation.
- Izdebska, A., Pilarczyk, K. (2019). Wykorzystanie seksualne dziecka. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(3), 68–97.
- Jones, L. M., Mitchell, K. J., Finkelhor, D. (2012). Trends in youth internet victimization: findings from three youth internet safety surveys 2000–2010. *Journal of Adolescent Health*, 50(2), 179–186.
- Katana, K. (2020). Prawne aspekty dobrowolnej aktywności seksualnej online podejmowanej przez małych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 19(4), 126–144.
- KGP. (2022a). *Pornografia (art. 202)*. <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-6/63503,Pornografia-art-202.html>
- KGP. (2022b). *Uwodzenie małoletniego poniżej lat 15 z wykorzystaniem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej (art. 200a)*. <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-6/64005,uwodzenie-maloletniego-ponizej-lat-15-z-wykorzystaniem-systemu-teleinformatyczne.html>
- Lim, M. S., Carrotte, E. R., Hellard, M. E. (2016). The impact of pornography on gender-based violence, sexual health and well-being: what do we know? *Journal of Epidemiology and Community Health*, 70(1), 3–5.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., Olafsson, K. (2011). *Final report, EU kids online II*. London School of Economics.
- Livingstone, S., Stoilova, M. (2021). *The 4Cs: Classifying Online Risk to Children*. Leibniz-Institut für Medienforschung, Hans-Bredow-Institut (HBI); CO:RE - Children Online: Research and Evidence. <https://doi.org/10.21241/ssor.71817>
- Livingstone, S., Smith, P. K. (2014). Annual Research Review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654.
- Lange, R. (2021). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*. NASK Państwowy Instytut Badawczy.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Michalski, P. (2017). *Kontakt dzieci i młodzieży z pornografią. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Skoneczna, P. (2019). *Problematyczne używanie internetu przez młodzież. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Makaruk, K., Włodarczyk, J., Szredzińska, R. (2020). *Negatywne doświadczenia młodzieży w trakcie pandemii*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Makaruk, K., Wójcik S. (2013). Nadużywanie internetu przez młodzież. Wyniki badania EU NET ADB. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(1), 35–48.

- NASK. (2016). *Nastolatki 3.0. Wybrane wyniki ogólnopolskiego badania uczniów w szkołach*. Instytut Badawczy NASK.
- Nijakowski, L. M. (2008). Mowa nienawiści w świetle teorii dyskursu. W: A. Horolets (red.), *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii* (s. 113–133). Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Lange, R., Osiecki, J. (2014). *Nastolatki wobec Internetu. Ogólnopolskie badanie realizowane na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka i NASK przez Pedagogium WSNS w okresie maj–czerwiec 2014 r.* Pedagogium – Wyższa Szkoła Nauk Społecznych w Warszawie.
- Polak, Z. (2014). Szkodliwe treści. W: A. Wrzesień (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów* (s. 96–100). Fundacja Dzieci Niczyje, NASK.
- Poprawa, R. (2012). Problematyczne używanie internetu – symptomy i metoda diagnozy. Badanie wśród dorastającej młodzieży. *Psychologia Jakości Życia*, 1, 57–82.
- Poszwa, K., Myślińska, D. (2020). Analiza zjawiska przemocy rówieśniczej–teoria i badania własne. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 19(4), 12–25.
- Pyżalski, J. (2012). *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Pyżalski, J. (2014). Elektroniczna agresja rówieśnicza – ustalenia empiryczne ostatniej dekady. W: J. Jarczyńska (red.), *Uzależnienia behawioralne i zachowania problemowe młodzieży*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Pyżalski, J., Zdrodowska, A., Tomczyk, Ł., Abramczuk, K. (2019). *Polskie badanie EU Kids Online 2018*. Wydawnictwo Naukowe UAM. https://fundacja.orange.pl/files/user_files/EU_Kids_Online_2019_v2.pdf
- Rowicka, M. (2018). *Przegląd i analiza badań z zakresu e-uzależnień wśród dzieci i młodzieży w Polsce wraz z wnioskami i rekomendacjami w zakresie profilaktyki e-uzależnień*. Fundacja Praesterno.
- Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. <https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01of0>
- Valkenburg, P. M., Peter, J., Walther, J. B. (2016). Media effects: Theory and research. *Annual Review of Psychology*, 67, 315–338.
- Villani, S. (2001). Impact of media on children and adolescents: a 10-year review of the research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(4), 392–401.
- UNICEF. (2018). *The State of the World's Children 2017: Children in a digital world*. UNICEF.
- Włodarczyk, J., Makaruk, K., Michalski, P., Sajkowska, M. (2018). *Ogólnopolska diagnoza skali i uwarunkowań krzywdzenia dzieci. Raport z badań*. Fundacja Dajemy Dzieciom Się.
- Włodarczyk, J., Sajkowska, M. (2013). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 63–100.
- Wojtas, M. (2013). Uwodzenie dzieci w internecie i inne niebezpieczne kontakty. W: A. Wrzesień (red.), *Bezpieczeństwo dzieci online. Kompendium dla rodziców i profesjonalistów* (s. 96–100). Fundacja Dzieci Niczyje, NASK.
- Wojtasik, Ł. (2014). Seksting wśród dzieci i młodzieży. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 13(2), 79–98.

Cytowanie:

Wójcik, Sz. (2022). Zagrożenia dzieci i młodzieży związane z używaniem internetu. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 274–293). Fundacja Dajemy Dzieciom Się.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa –
Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

